

ris el-Huşenî, Abdülvâris b. Süleyman ve Saîd b. Nasr onun talebelerinden bazılarıdır. Kâsım b. Asbağ 14 Cemâziyelevvel 340'ta (18 Ekim 951) Kurtuba'da vefat etti. Aynı yıl 27 Zilkade'de (25 Nisan 952) Mekke'de öldüğü de ileri sürülmüştür.

Kâsım b. Asbağ'ın rivayet ettiği hadisler İbn Hazm, İbn Abdülber en-Nemerî ve Ebû'l-Velîd el-Bâcî gibi âlimlerin eserlerinde yer almıştır. İbn Hazm onun hadisle ilgili eserlerinin değerli olduğunu söylemiş, İbn Abdülber de kendisini "saddük" terimiyle anmış ve eserlerini övmüştür. Vefatından iki yıl önce hâfıza kaybına uğradığı ve bu dönemde kendisinden rivayette bulunulmadığı belirtilir. Kâsım b. Asbağ, Doğu'ya yaptığı seyahatinde Müberred ve Sa'leb gibi dâililerden faydalandığı için şiir ve Arap dili ve edebiyatında da önemli bir yere sahiptir.

Eserleri. 1. *el-Muşannef (el-Müstahrec)*. Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'i tarzında fıkıh bablarına göre tasnif edilip sahih ve garîb rivayetlerin derlendiği eserdeki daha güvenilir rivayetleri müellif, 324 (936) yılından itibaren *el-Müctenâ (el-Müntekâ)* adıyla ihtisar etmeye başlamış, eseri tamamladığında onu Endülüslü Emevî Halifesi II. Hakem'e ithaf etmiştir. Yedi cüzden meydana geldiği, 2490 muttasıl hadis ihtiva ettiği kaydedilen *el-Müctenâ*'nın bazı kısımları Miknâs'ta Mektebetü'l-evkâf'ta (nr. A 1067) bulunmaktadır (Abdülhâdî Ahmed el-Hüseyni, I, 239). 2. *Ahkkâmü'l-Kur'ân*. Cehdarnî'nin aynı adı taşıyan eseri örnek alınarak hazırlanmakla beraber İbn Hazm, Kâsım b. Asbağ'ın çalışmasının hadislerin seçimi ve senedlerinin sağlamlığı bakımından daha üstün olduğunu söylemiştir. Onun bunlardan başka, İmam Mâlik'in *el-Muvaṭṭa'*'nın Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî rivayetiyle gelen hadislerini ihtiva eden *Müsnedü Mâlik*, yine İmam Mâlik'in *el-Muvaṭṭa'*'da yer almayan garîb rivayetlerini ihtiva eden *Ğarâ'ibü Mâlik*, *Şaḥîḥ-i Müslim*'i esas alarak hazırladığı *eş-Şaḥîḥ* ile *en-Nâsiḥ ve'l-mensûḥ*, *Birrü'l-vâlideyn*, *Fezâ'ilü Kureyş* ve *Kinâne*, *el-Ensâb*, *Fezâ'ilü Benî Ümeyye* adlı eserleri bulunduğu kaydedilmektedir.

Kâsım b. Asbağ'ın en önemli çalışmalarından biri de hristiyan ilâhiyatçısı Pavlus Orosius'un (ö. m. 416) putperestlere karşı kaleme aldığı *Historiarum libri septem adversus paganos* adlı ilk dünya tarihinin Endülüslü müslüman bir yerlinin yardımıyla Arapça'ya yaptığı tercümesidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Hâris el-Huşenî, *Aḥbârü'l-fuḳaḥa' ve'l-muḥaddisin* (nşr. M. L. Ávila – L. Molina), Madrid 1992, s. 307-309; İbnü'l-Faradî, *Târîḥu 'ulemâ'i'l-Endelüs* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1966, II, 611-614; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, II, 526-528; Kâdî İyâz, *Tertibü'l-medârik* (nşr. Abdülkâdir es-Sahrâvî – Saîd Ahmed A'râb), Rabat 1403/1982, V, 180-182; İbn Hayr, *Fehrese* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, I, 148; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis* (Ebyârî), II, 589-590; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XVI, 236-237; Zehabî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XV, 472-474; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 853-855; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcü'l-müzeḥb*, II, 145-146; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, IV, 458; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, II, 251; Abdülhâdî Ahmed el-Hüseyni, *Mezâhirü'n-neḥḍati'l-hadişiyye fi 'ahdi Ya'kübe'l-Manşûri'l-Muvahḥidi*, Tıtvân 1403/1983, I, 238-240; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 18, 20, 22, 30, 36, 53, 106, 160, 233, 253; Mustafa İbrâhîm el-Meşîni, *Medresetü't-tefsîr fi'l-Endelüs*, Beyrut 1406/1986, s. 48-49; *Homenaje al-Prof. Jacinto Bosch Vilá*, Granada 1991, s. 293-309; J. Bosch Vilá, "Kâsım b. Asbağ", *El²* (Ing.), IV, 717-718.

MEHMET GÖRMEZ

KÂSİM EMİN

(قاسم أمين)

Kâsım b. Muhammed Bek Emîn
(1863-1908)

Kadın hakları savunuculuğuyla tanınan
Mısırlı yazar.

Kahire'de doğdu. Babası Türk, annesi Arap asıllıdır. İlk öğrenimini İskenderiye'de, orta öğrenimini Kahire'de yaptı. Medresetü'l-hukûk ve'l-idâre'deki yüksek öğrenimi sırasında Cemâleddîn-i Efgânî'nin öncülüğünü yaptığı fikir hareketini benimseyen öğrenciler arasında yer aldı. Hukuk tahsilini bitirince (1881) avukat Mustafa Fehmi Paşa'nın yanında avukatlık yapmaya başladı. İngiliz işgali sırasında Mustafa Fehmi Paşa başbakanlığa getirilince kısa bir süre onun yerinde avukatlığa devam etti. Aynı yıl burslu olarak Fransa'ya gitti ve Montpellier Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne girdi. Bu yıllarda Nietzsche, Darwin ve Karl Marks gibi düşünürlerin eserlerini okudu. Paris'te bulunan Cemâleddîn-i Efgânî ve Muhammed Abduh'a *el-'Urvetü'l-vuşḳâ*'nın neşrinde yardım etti. Fakülteden mezun olup ülkesine dönünce (1885) hâkimlik görevine başladı. İstînaf mahkemesi hakimliğine kadar yükseldi. Muhammed Abduh, Sa'd Zağlûl, Ali Yûsuf ve Ahmed Lutfî es-Seyyid gibi fikir ve siyaset adamlarıyla dostluk kurdu. Babasının ar-

kadaşı Amiral Emîn Tefvîk'in kızı Zeyneb'le evlendiği 1894 yılı yaz tatilini Türkiye'de geçirdi. Sa'd Zağlûl Paşa'nın başkanlığını yaptığı Mısır Üniversitesi'nin kurulması için çalışmalarda bulunan komisyonda üye olarak görev yapan Kâsım Emîn onun eğitim bakanı olmasından sonra komisyon başkanlığına seçildi. Okul açmak ve fakir çocukları okutmak amacıyla el-Cem'iyetü'l-hayriyyetü'l-İslâmiyye adıyla kurulan dernekte görev aldı. 23 Nisan 1908'de vefat etti.

XIX. yüzyılın sonunda Mısır'da ortaya çıkan ıslah hareketinin temsilcilerinden olan Kâsım Emîn toplumsal bozulmanın asıl sebebinin ahlâkî çöküntü olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre aile toplumun temeli olup toplumun ıslahında kadının çok önemli bir yeri vardır. Ancak Doğu toplumlarında kadın bu görevi yerine getirecek eğitimden yoksundur. Kadının içinde bulunduğu durumdan İslâm sorumlu değildir. İslâm dini kadının durumunu iyileştiren hükümler getirmiş, ancak müslümanlar bu hükümlere uymamış, güçlüler zayıflara, erkekler kadınlara tahakküm etmiştir. Kâsım Emîn, kadın hakları konusunda görüşlerini dinî delilleri de kullanarak ortaya koymuştur. Ancak düşünceleri bir bütün olarak ele alındığında ıslah ekolünün diğer mensupları gibi onun da Batı'nın akılcılığından etkilendiği, Batı'nın özgürlük, ilerleme, medeniyet ve bilim kavramlarını sıkça kullandığı ve düşüncelerini bunlar etrafında temellendirdiği görülür.

Eserleri. 1. *Les Egyptiens* (Paris 1894). Duc d'Harcourt'in Mısır ve Mısırlılar hakkında yazdığı İslâm'a hakaretlerle dolu *L'Egypte et les Egyptiens* (Paris 1893) adlı kitabına reddiye olup Muhammed el-Buhârî tarafından *el-Mıṣriyyûn* adıyla Arapça'ya tercüme edilmiştir (Kahire 1894). 2. *Esbâb ve netâ'ic ve ahlâk* ve

Kâsım Emîn

mevâ'ız (Kahire 1898). 1895-1898 yılları arasında *el-Mü'eyyed* gazetesinde imzasız olarak yazdığı makalelerden derlenmiştir. 3. *Tahrîrû'l-mer'e* (Kahire 1899). Kadın hak ve özgürlüklerine dair olan eser kadınların eğitimi, ailedeki görevleri ve boşanma olmak üzere üç bölümden meydana gelir. Kâsım Emîn'in bu eseri Muhammed Abduh'la birlikte yazdığı, bazı siyasî sebeplerle Muhammed Abduh'un kitaba imza koymadığı ileri sürülmektedir (Semîr Ebû Hamdân, s. 121-129). Eseri Yûsuf Han İ'tisâmî *Terbiyet-i Nisvân* (Tebriz 1900) adıyla Farsça'ya, Yûsuf Sâmih (Asmaî) *Tahrîrû'l-mer'e yahud Hürriyet-i Nisvân* (Kahire 1326), Zeki Mugâmiz *Hürriyet-i Nisvân* (İstanbul 1329), Zâkir Kâdirî *Tahrîrû'l-mer'e yahud Kadınların Esaretlen Azadı* (Kazan 1909) adıyla Türkçe'ye ve O. Rescher de Almanca'ya (Stuttgart 1928) çevirmiştir. Kitap birçok âlim tarafından tenkit edilmiş ve hakkında reddiyeler yazılmıştır. 4. *el-Mer'etü'l-cedide* (Kahire 1900). Önceki esere yapılan eleştirilere cevap olarak kaleme alınmıştır. Zâkir Kâdirî bu eseri de *el-Mer'etü'l-cedide yahud Yeni Kadın* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (Kazan 1908). Ferîd Vecdî'nin *el-Mer'etü'l-müslime* (Kahire 1319) ismiyle bu esere yazdığı reddiyeyi Mehmed Âkif Ersoy *Müslüman Kadını* (İstanbul 1325) adıyla Türkçe'ye tercüme etmiştir. 5. *Kelimât* (Kahire 1908). Kâsım Emîn'in vefatından kısa bir süre sonra Lutfi es-Seyyid'in çıkardığı *el-Cerîde* gazetesinde yayımlanan özel not ve hatıralarından derlenmiştir.

Muhammed İmâre, Kâsım Emîn'in bütün eserlerini *el-A'mâlû'l-kâmile li-Kâsım Emîn* adıyla yayımlamıştır (Kahire 1976). Vedâd Sekâkinî, Ahmed Hâkî, Muhammed İmâre, Semîr Ebû Hamdân ve Garîd eş-Şeyh gibi araştırmacılar Kâsım Emîn hakkında müstakil çalışmalar yapmışlardır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Kâsım Emîn, *el-A'mâlû'l-kâmile* (nşr. Muhammed Amâre), Kahire 1976; C. Zeydan, *Meşâhîrû's-şark*, Beyrut, ts., II, 420-435; Vedâd Sekâkinî, *Kâsım Emîn*, Kahire 1965; Ahmed Hâkî, *Kâsım Emîn*, Kahire 1973; Muhammed Amâre, *Kâsım Emîn*, Beyrut 1985; M. Hüseyin Heykel, *Terâcimü Mısrîyye ve Garbiyye*, Kahire, ts., s. 152-166; Kâzım Hutayt, *A'lâm ve ruvvâd*, Beyrut 1987, s. 241-255; Semîr Ebû Hamdân, *Kâsım Emîn*, Beyrut 1993, s. 121-129; A. Hourani, *Arabic Thought in the Liberal Age 1798-1939*, Cambridge 1993, s. 164-170; Garîd eş-Şeyh, *Kâsım Emîn*, Beyrut 1994; U. Rizzitano, "Kâsım Amîn", *El²* (İng.), IV, 720-721.

FETHİ EN-NEKLÂVÎ

KÂSİM-ı ENVÂR

(قاسم أنوار)

Muînüddîn Ali b. Nasîr b. Hârûn
b. Ebi'l-Kâsım-ı Hüseyinî
(ö. 837/1433 [?])

İranlı mutasavvıf-şair.

756'da (1355) Tebriz civarında Serâb'da doğdu. Tebrizli bir şeyyid ailesine mensuptur. Genç yaşta Tebriz'de, Safeviyye tarikatının pîri Safiyyüddîn-i Erdebilî'nin oğlu Şeyh Sadreddîn-i Erdebilî'nin müridi oldu. Şeyh Sadreddîn'in bir gece rüyasında onun elindeki ışığı başkaları ile bölüştüğünü gördüğü ve kendisine bundan dolayı "Kâsım-ı Envâr" (ışıkları bölüşen) adını verdiği rivayet edilmektedir. Şeyh Sadreddîn-i Erdebilî'nin yanında seyrü sülûkünü tamamlayan Kâsım-ı Envâr şeyhinin isteği üzerine Gilân'a gitti. Burada Evhadüddîn-i Kirmânî'nin halifelerinden Şeyh Sadreddîn-i Yemenî'ye intisap etti-

ği kaydedilmekteyse de bu konuda kesin bilgi yoktur. Gilân'dan ayrıldıktan sonra 779 (1377) yılında Herat'a giden Kâsım-ı Envâr, şehirde Timur ve oğlu Şâhruh dönemlerinde irşad faaliyetlerinde bulundu. 830'da (1427) hurûfî bir suikastçının Şâhruh'u yaralamasında rolü olduğu, suikastçının olaydan önce onun hankahına gidip geldiği ileri sürülerek Herat'tan uzaklaştırıldı. Belh üzerinden Semerkant'a, büyük ilgi gördüğü Şâhruh'un oğlu Uluğ Bey'in yanına geçen Kâsım-ı Envâr, bir süre burada kaldıktan sonra Horasan'da Câm iline bağlı Harcird köyüne yerleşti. Ölünceye kadar bu köyde yaptırdığı dergâhta yaşadı. Muhtemelen 837 (1433) yılında vefat etti ve dergâhının civarına defnedildi. Türbesi Ali Şîr Nevâî tarafından yaptırılmış, Abdurrahman-ı Câmî ve Ali Şîr Nevâî ondan övgüyle söz etmişlerdir.

Eserleri. Duygularını ve tasavvufî halelerini sade bir ifade ile anlatan Kâsım-ı

Kâsım-ı Envâr'ın *Enisû'l-âşûkîn* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 3858)

